

Ναοὶ καὶ μοναστήρια,
ἐξωκλήσια καὶ μονύδρια ἐν Σκοπέλῳ.

Ὁ πασίγνωστος σκοπελίτης συγγραφεὺς 18-ου αἰῶνος, ἰδίᾳ δὲ ὡς μυριάδων στίχων ἐπιτυχὴς στιχοπλόκος, Καισάριος ὁ Δαπόντε, ἐν τοῖς πολυαριθμοῖς αὐτοῦ ἀνεκδότοις πονήμασιν ἀφήκεν ἡμῖν καὶ πῖνακα λεπτομερέστατον (κατ' οὐσίαν τοπωνυμικῶς ἀξιόλογον) τῶν ἐν ταῖς ἡμέραις αὐτοῦ διεσπαρμένων ἀνὰ τὴν νησίδα Σκόπελον (ἀρχ. Πεπάρηθος) πολυαριθμῶν ναῖσκων καὶ μονυδρίων.

Ὁ πῖναξ οὗτος εὗρεθῆς ἔτει 1907-φ ὑπ' ἐμοῦ ἐν αὐτογράφῳ τοῦ Δαπόντε κώδικι σφραγισμένῳ ὑπ' ἀριθ. 32 (σ. 291—294) ἐν τῇ βιβλιομεθόχῃ τοῦ ἐν Κπόλει Ζωγραφείου ἔχει οὕτως:

Πόσαι ἐκκλησῖαι, μοναστήρια καὶ ἐξωκλήσια εἶναι εἰς τὴν νήσον
Σκόπελον.

Α΄.

Οἱ ἔνδον τοῦ κάστρου ἐκκλησίαις.

Πρώτη ἡ Ἐπισκοπή, ἡ Γέννησις τοῦ Χριστοῦ.

β' Ὁ Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Θεολόγος.

γ' Ὁ Ἅγιος Ἀνδρέας.

δ' Ὁ Ἅγιος Δημήτριος.

ε' Ὁ Ἅγιος Νικόλαος στὸν Βράχον.

ς' Ὁ Ταξιάρχης.

ζ' Ὁ Ἅγιος Βασίλειος.

η' Ἡ Ζωοδόχος Πηγή ἡ Ἡλιώτισσα.

θ' Ἡ Παναγία ἡ Εὐαγγελίστρια: μετόχιον Εὐαγγελιστρίας.

ι' Ὁ Ἅγιος Γεώργιος.

ια' Ὁ Ἅγιος Ἀντώνιος.

ιβ' Ὁ Ἅγιος Γεώργιος.

ιγ' Ἡ Ἅγία Παρασκευή.

ιδ' Ἡ Ἅγία Τριάς.

ιε' Ἡ Ἅγία Κυριακή.

ισ' Ἡ Παναγία στὸν Πύργο μὲ τὸ παρακλήσι της: Οἱ Ἅγιοι Πατέρες.

ις' Ὁ Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος.

ιη' Ὁ Ἅγιος Νικόλαος στὰ Κομμάτια.

- ιδ' Ο Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Πρόδρομος στὸν Μόλο.
 κ' Οἱ Ἅγιοι Ἀπόστολοι.
 κα' Ἡ Παναγία στὰ Καρπανέλια.
 κβ' Ο Ἅγιος Ἀθανάσιος.

B.

Οἱ ἔξω τοῦ Κάστρου.

- κγ' Ο Ἅγιος Ἀθανάσιος ὁ ἐν τῷ Ἄθῳ, μετόχιον τῆς Ἀναλήψεως.
 κδ' Ο Ἅγιος Παντελεήμων.
 κε' Οἱ Τρεῖς Ἱεράρχαι.
 κς' Ἡ Παναγία τοῦ παπᾶ Μελετίου μὲ τὸ παρεκκλήσι: Οἱ Ἅγιοι Ἀνάργυροι.
 κζ' Ο Ἅγιος Σπυρίδων.
 κη' Ο Ἅγιος Μιχαὴλ Συνάδων.
 κθ' Οἱ Ἅγιοι Πάντες, Ἀγιοταφίτικο.
 λ' Ο Ἅγιος Νικόλαος στὸ Γιάλό, μετόχιον τῆς Ἁγίας Τριάδος τῆς ἐν Ῥοβλαῖς.
 λα' Ἡ Παναγία ἡ Φανερωμένη, Διονυσιάτικο.
 λβ' Ο Ἅγιος Μερκούριος.
 λγ' Ο Ἅγιος Σάββας, Σιναῖτικο.
 λδ' Ἡ Παναγία ἡ Ἐλευθερώτρια στὸ Μάρμαρο, μετόχιον τοῦ Προδρόμου.

Γ.

Τὰ μοναστήρια.

- Πρῶτον ἡ Παναγία ἡ Εὐαγγελίστρια ἡ Θανατουργὴ μὲ τὸ παρεκκλήσι: Ο Ἅγιος Νικόλαος.
 β' Ο Πρόδρομος τὸ Ἀσκητικὸν μὲ δύο παρεκκλήσια: Ταξιάρχης καὶ Ἅγιος Γεώργιος, καὶ μὲ κοιμητήριον: Οἱ Ἅγιοι Πάντες.
 γ' Ἡ Ἁγία Βαρβάρα τρισυπόστατη, μετόχιον τοῦ Προδρόμου.
 δ' Ἡ Μεταμόρφωσις τοῦ Σωτῆρος.
 ε' Ἡ Ζωοδόχος Πηγὴ στὸ Λιβάδι, Σιναῖτικο.
 ς' Οἱ Ἅγιοι Ἀρχάγγελοι, μετόχιον Εὐαγγελιστρίας, μονύδριον.
 ζ' Ο Στανφὸς καλογράδικο.
 η' Ο Ἅγιος Νικόλαος στοὺς Κήπους.
 θ' Ἡ Παναγία, παλαιὰ ἐπισκοπὴ, νεοσύστατο· εορτάζει τὰ νιάμερα τῆς Κοιμήσεως.
 ι' Ο Ἅγιος Ῥηγίνος, ἐπίσκοπος Σκοπέλου· εορτάζεται καὶ Φεβρουαρίου.
 ια' Ἡ Κοίμησις τῆς Παναγίας, ἡ Ἁγία Μονή.
 ιβ' Ἡ Ἀνάληψις τοῦ Χριστοῦ.
 ιγ' Ο Ἅγιος Γεώργιος στὴν Ἰτιά.
 ιδ' Ο Ἅγιος Εὐστάθιος.
 ιε' Ο Ταξιάρχης στὴ Γλώσσα.

Δ'.

Τὰ ἐξωκλήσια.

- α' Ὁ Προφήτης Ἡλιὸν στὴν Γλώσσα.
β' Οἱ Ἅγιοι Ἀπόστολοι, ἐκεῖ.
γ' Ὁ Ἅγιος Νικόλαος στὸ Λουτρακί ξέσκεπος.
δ' Ὁ Ταξιάρχης στὸ Ἐλεος.
ε' Ἡ Παναγία ἢ Ἡλιώτισσα, ἐκεῖ.
ς' Ἡ Ἅγία Δικατερίνα στὴ Καρυά.
ζ' Ὁ Ἅγιος Ῥηγινάκης. Ἐορτάζεται τῇ γ' τῆς Πεντηκοστῆς. Ἐκεῖ.
η' Ὁ Προφήτης Ἡλίας, ἐκεῖ.
θ' Ὁ Ἅγιος Νικόλαος, ἐκεῖ.
ι' Ὁ Ἅγιος Νικόλαος ὁ νέος μάρτυς στ' Ἀνανιά. Ἐορτάζεται τῇ
κ' Μαΐου.
ια' Ἡ Ἅγία Παρασκευή, ἐκεῖ.
ιβ' Οἱ Ἅγιοι Πάντες σταῖς Βρύσες.
ιγ' Ὁ Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Θεολόγος στὴ Σκληρή, μετόχιον τῆς Εὐαγγε-
λισταρίας.
ιδ' Ὁ Ἅγιος Γεώργιος στῆς Καρυδοῦς τὸ Πηγάδι.
ιε' Ὁ Ἅγιος Νικόλαος στὸν Ἄλκιᾶ.
ισ' Ὁ Ἅγιος Γεώργιος στὸ Ποτάμι.
ις' Ἡ Παναγία ἢ Ἀγιζώνη, ἐκεῖ.
ιη' Οἱ Ἅγιοι Ἀνάργυροι, ἐκεῖ.
ιδ' Ὁ Ἅγιος Κωνσταντῖνος στὸν Πενκιᾶ.
κ' Ἡ Παναγία Πολεμιστριά, ἐκεῖ. Ἐορτάζεται τῇ γ' τῆς Διακαινησίμου.
κα' Ἡ Ἅγία Παρασκευή.
κβ' Ὁ Προφήτης Ἡλίας σταῖς Βρύσαις.
κγ' Ὁ Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Πρόδρομος στὸν Κάμφο, μετόχιον τοῦ Σατήρος.
κδ' Ὁ Ἅγιος Νικόλαος, ἐκεῖ.
κε' Ὁ Ἅγιος Ἀρτέμιος, ἐκεῖ.
κς' Ὁ Ἅγιος Τρύφων, ἐκεῖ.
κζ' Ὁ Προφήτης Ἡλίας ἀντίκρου Ἁγίου Ῥηγίνου.
κη' Ὁ Χριστὸς στὰ Πλατανάκια, μετόχιον τοῦ Σταυροῦ.
κθ' Οἱ Ἅγιοι Ἀνάργυροι στὸ Στάφλο.
λ' Ὁ Ἅγιος Παντελεήμων, ἐκεῖ.
λα' Ἡ Παναγία ἢ Ξενιά, ἐκεῖ.
λβ' Ὁ Ἅγιος Χαράλαμπος.
λγ' Ἡ Ἅγία Μαρίνα.
λδ' Ὁ Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Πρόδρομος στὸ Κοτρονάκι, Λαυριώτικο.
λε' Ὁ Προφήτης Ἡλίας στοὺς Μύλους, στὰ περιβόλια.
λς' Ὁ Ἅγιος Γεώργιος, ἐκεῖ.
λζ' Ὁ Ἅγιος Γεώργιος, μετόχιον τῆς Εὐαγγελισταρίας.

λη' Ἡ Ἐπάνω Παναγία, μετόχιον τῆς αὐτῆς.

λθ' Ἡ Ἁγία Τριάς, μετόχιον τοῦ Σωτήρος.

μ' Ὁ Ἅγιος Κωνσταντῖνος.

μα' Ὁ Προφήτης Ἡλίας, ἐκεῖ.

μβ' Ὁ Ἅγιος Νικόλαος σταῖς Βρωμοξυλῆαις.

μγ' Ἡ Ἁγία Τριάς στὸν Καλόμηρο.

μδ' Ὁ Ἅγιος Γεώργιος, ἐκεῖ.

με' Ὁ Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Πρόδρομος στὸ Καστρί.

Εἶναι ἡ Ἁγία Σοφία στὸν Πάνορμον, καὶ ὁ Παντοκράτωρ στὸν Πενκιᾶ, καὶ ἡ Ἁγία Περαμάχω καὶ ἄλλες· μετὰ τὸ νὰ εἶναι δὲ χαλασμένοι, δὲν ἐγράφησαν ἐνταῦθα.

Αὐτὰ τὰ γράμματα εἶναι γραμμένα εἰς ἓνα μάρμαρον τοῦ ἱεροῦ βήματος τῆς ἁγίας τροπέζης τῆς Παναγίας, τῆς παλαιᾶς ἐπισκοπῆς:

„*Ἀνεκαινίσθη ἐκ βάθρων ὁ θεῖος οὗτος καὶ πάνσεπτος ναὸς τῆς ὑπεραγίας δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου καὶ τῶν πανευφύμων δώδεκα κορυφαίων Ἀποστόλων ἅμα τῷ ἐπισκόπῳ τῆς ἱερᾶς ἐπισκοπῆς νήσου Σκοπέλων ἐκ πόθου ὑπὲρ μνήμης καὶ ἀφέσεως ἑκουσίων τε καὶ ἀκουσίων ἁμαρτημάτων μητρὸς καὶ πατρὸς (καὶ τὸ ἐξῆς ἦτο διεφθαρμένον) ἕκτον ἔτος ἐπὶ βασιλείας Νικηφόρου (τοῦ Βοτανιάτου).“*

Ἐκατὸν καὶ τριάκοντα ὀκτὼ ἁγιαστήρια ἐπὶ νησίδος ὡς ἡ Σκόπελος οἶα τοὺς κατοίκους αὐτῆς ἀρχαιόθεν κατέχει πρὸς τὰ θεῖα εὐλάβεια! Καיסάριος ὁ Δαπόντες, Σκοπελίτης καὶ αὐτός, συνεχῶς περὶ τοῦτου κανχᾶται ἐν τοῖς πολυαριθμοῖς αὐτοῦ πονήμασι, ἐν οἷς καὶ περὶ τῶν ναῶν καὶ μονῶν τῆς νήσου ἱκανὰ γράφει. Προχέρως σημειωτέον, ὅτι ἡ ἐν τοῖς μοναστηρίοις ὑπ' ἀριθ. β' μονὴ „Ὁ Πρόδρομος τὸ Ἀσκητικόν“ σημειοῦται παρ' αὐτοῦ οὕτως ἐν τῷ „*Κήρῳ Χαρίτων*“ (Legrand, *Bibliothèque grecque vulgaire*, τ. 3, σ. 160, στίχ. 25, 28, 30—33):

Ἡ Σκόπελος εἰς τὰ νησιῶ εἶναι ἡ μικροτέρα, ἀπὸ πολλὰ μεγάλα δὲ εἶναι ἡ καλλιωτέρα διὰ τὸν λιμένα της καὶ μοναστήριά της.

Δεύτερον δὲ ὁ Πρόδρομος, μονὴ πολλὰ τιμῖα, καθὼ κατέρων ἀσκητῶν καὶ ὄντως κατοικία.

Ὁ ναὸς τῆς ἐπισκοπῆς σημειοῦται οὕτω (αὐτόθι, στίχ. 34, 37—48): *Σκοπέλων ὁ ἀρχιερεὺς καὶ μάρτυρας ἐκεῖνος (= ὁ Ῥηγίνος). Δὲν εἶναι τοῦτος μοναχὸς ἅγιος Σκοπελίτης· εἶναι καὶ Ἀναστάσιος, καὶ τοῦτος συντοκίτης καὶ παλαιὸς ἐπίσκοπος τῆς νήσου τῆς ἰδίας, ἔτι δὲ καὶ θαυματουργὸς μετὰ ἐπωνυμίας,*

καθὼς εἰς ἓνα μάρμαρο τραπέξης τῆς ἀγίας
τῆς παλαιᾶς ἐπισκοπῆς φαίνεται ἐκκλησίας.
Ἦτονε τρισυπόστατη τότε ἡ ἐκκλησία,
ὁπόταν ἡ ῥωμαϊκὴ ἐξοῦσε βασιλεῖα,
καὶ ἐτιμᾶτο εἰς αὐτὴν πρῶτα ἡ Παναγία·
τῶν Ἀποστόλων δεύτερον, ἡ δωδεκάς ἡ θεία,
καὶ τρίτον ὁ θαυματουργὸς ἐπίσκοπος Σκοπέλων
ἄγιος Ἀναστάσιος καὶ πρέσβυς θεῶ πέλων.

Περὶ τῆς μονῆς Ἐυαγγελιστρίας γράφει (σ. 60, στίχ. 281—304):

Ἐλθὼν εἰς τὴν πατρίδα μου λοιπὸν μετὰ τοσοῦτους
χρόνους καὶ περιστάτικα καὶ κόπους τηλικούτους
εὐθὺς εἰς τὸ μοναστήριον ἀνέβηκα τῆς ὥρας
καὶ οὐδὲ κἂν ἐπάτησα τὰ χῶματα τῆς χώρας,
ὁποῦ ὁ μακαρίτης μου πατήρ ἐκ τῶν ἰδίων
τὸ ἔκτισεν, ὡς φαίνεται τώρα, ἐκ θεμελίων
στῆς Παναγίας τὸνομα τῆς Ἐυαγγελιστρίας·
εὐμορφο καὶ εἰς εὐμορφον τόπον ἐπ' ἀληθείας·
μέσα νερά, ἔξω νερά, μὲ στέφρα, μὲ πλατάνους·
γιὰ πατριάρχας ἕξιο καὶ διὰ μεγιστάνους·
ἀπάνω δὲ εἰς τὸ βουνό, ἀντίκρου εἰς τὴν χώρα,
μακρὰν ἀπὸ τὴν χώρα δὲ εἶναι δὲν εἶναι ὦρα·
καὶ εἶναι σταυροπήγιον μὲ μίαν θαυμασίαν
εἰκόνα τῆς δεσποίνης μας, ὄλο θαυματουργίαν.
Αὕτη βαστᾷ τὴν Σκόπελον χωρὶς ἀμφιβόλλαν,
κατὰ ἀλήθειαν αὕτη διὰ φιλανθρωπίαν.
Ὁ δὲ ναὸς πολλὰ λαμπρός, ὄλος τζινὶ στρωμένος,
καὶ μὲ κουμπέδαις δύο τρεῖς, ναὸς χρυτωμένος,
καὶ μὲ καμπάναις δύο τρεῖς ναὸς καὶ Παναγία,
ὁποῦ θαρρῶ εἰς λιγοστὰ εὐρίσκεται νησία.
Πρώτη πηγὴ τῶν ἀγαθῶν ὄλων τῶν ἰδικῶν μου
εἶναι τὸ μοναστήριον αὐτὸ τὸ πατρικόν μου,
ὅτι ἐδῶ ἐγνώρισα ἀπὸ ἑπταετίας
καὶ γράμματα καὶ προσευχὴν καὶ πόθον Παναγίας.
Αὐτὰ τὰ τρία πράγματα ἦταν τῆς εὐτυχίας
ὄλης μου τὰ θεμέλια, λέγω ἐπ' ἀληθείας.

Καὶ πάλιν περὶ τῆς αὐτῆς μονῆς ἀλλαχοῦ (Α. Π.-Κεραμέως,
Ἑλληνικὰ κείμενα χρήσιμα τῇ ἱστορίᾳ τῆς Ῥωμονίας. Ἐν Βουκουρεστίῳ
1909, σ. 296, στίχ. 661—274):

Ἡ Σκόπελός μου εὐτυχεὶ τὴν Ἐυαγγελιστρίαν
κιεὺαγγελλῆται ἡμῖν ζῶν καὶ εὐτυχίαν
μ' ἐκείνην τὴν πανθαύμαστον καὶ πάνσεπτον εἰκόνα,

ὅπου ὀλίγαις σὰν αὐτὴν εἰς τοῦτον τὸν αἰῶνα,
 εἰς ἓνα μοναστήριον, κτίριον πατρικόν μου,
 τὸ μέγιστον προσκύνημα ᾿ς ὄλην τὴν Σκοπελὸν μου,
 εἰς τὸ ὁποῖον σήμερον τῶρα ἡγουμενεύει
 ὁ παλαιὸς Νέων Πατρῶν καλῶς καὶ προεδρεύει.
 Τοῦτο τὸ μοναστήριον μὲ θαῦμ' ἀνεκαινίσθη
 ὑπερφυῆς καὶ θαυμαστὸν κίῳς φαίνει' ἐστολίσθη,
 διότι ἦτο εἰς μικρὴν πρότερον ἐκκλησίαν.
 Θυμοῦμαι ὁ πατέρας μου μὲ εἶπε τὴν αἰτίαν
 καὶ ἔχω κρῖμα εἰς αὐτὴν, ἂν δὲν τὴν ἱστορήσω.

Ἔπονται τούτοις τὰ κατὰ τὸ θαῦμα.

Τὸ πρωτότυπον τῆς ἐπιγραφῆς, ὡς σήμερον διατηρεῖται ἐν Σκοπέλω, ἔξέδωκε πανομοιότηπως ὁ Νικόλαος Γ. Γεωργάρας (Ὁ βυζαντιακὸς ναὸς τῆς ἐπισκοπῆς ἐν Σκοπέλω καὶ ὁ ἐπίσκοπος Ἀναστάσιος. Ἐν Ἀθήναις 1906).¹⁾ Ἐκ τοῦ σχεδίου αὐτοῦ πληροφορούμεθα, ὅτι ἡ τοῦ ναοῦ ἀνακαίνισις ἐπὶ Νικηφόρου Βοτανιάτου ἐγένετο ἔτει $6586 = \frac{1077}{1078}$, τὸ δὲ χάσμα, ὅπερ ὁ Δαπόντες ὡς διεφθαρμένον ἀφήκεν ἀόριστον, δέον νὰ συμπληρωθῇ ἀπλῶς εἰς *ἔφπς*". Ὁ Γεωργάρας δίδωσι καὶ πληροφορίας ἱστορικὰς περὶ τοῦ ναοῦ καὶ αὐτῆς τῆς Σκοπέλου. Ἄλλας τινὰς ἴδε ἐν τῷ βιβλίῳ Ἰακώβου Ῥῆζου Ῥαγκαβῆ: Τὰ ἑλληνικά. Ἐν Ἀθήναις 1853—1854, τ. 3, σ. 51—53.

Ἐν Πετροπόλει, 26 Σεπτεμβρίου 1909.

Ἄ. Παπαδόπουλος-Κεραμεύς.

1) Vgl. B. Z. XVI 333.